

ITZAURREA

Euskal literatura oraindik erdi billutsik degu. Orregaitik ditugu ainbeste aburu euskera lantze kontuan. Batzuen iritziz alako edo olako eretan eta gaietan idatzi bear da, euskera lantzeko. Uste eze, bade-gula gairen bat neurrizgain landua. Baña, eleiz liburuak badira ere gure izkuntzan geien idatzi diranak, oiek ere gutxiegi ditugula esango nuke. Gai guziak ugariago bear genituzke, ta ez esan iñoiz naikoa degunik. Literatura larregiak eztu erririk iltzen.

Ditugunak ez badira ain onak, errua ezta izkuntzarena, idazlearena baizik. Euskaldunak kultura badu, euskera gauza izango da kulturarako. Ori da konturatu bear gerana, ta bakoitzak bere eratik alduan berezitasunez lotu lanari, sail guztietan ditugun arloen utsunak betetzeko.

Gaurko ontan, gai zaar bat dakarkigu: ipuñak. Erri-ipuñak dira literaturaren aurrenengo kimuak,

noski. Erri-ipuñak izan diralako kulturadun izkuntzen literatura oñarri. Sarri, ipuñak aski dira erri baten sikolojiaren bereizkuntza egiteko. Beren aberastasunetik neurtu ditzake erri-gogoa. Arrigarria da benetan, gure erriak agozko literatura orren aberatsa izanik, idazkiz txiroa izan bearra. Era guztietako ipuñen jabe gera, ta bertan ditugu lenagoko sinismen, kondaira ta oituren etorkizunak. Orregaitik, beti gustatu izan dira errian orrelako ipuñak; batez ere ongi eraturik arkitzen diranean. Ta oraingo auek bikain tajutuak eskeintzen dizkigu Azpeitia'tar Julene'k. Neuri beintzat, amonaren altzo gozoa dakarkidate burura. Gure amonan mundua; orain naizen au amiltegi sakon batek etetzen duan mundua. Ames bat dirudi aurtzaroko inguru ura esitzen duan liburu onek. Ta, ametsa ez al da, gaur ito naian gaituan larri-min onetan, arnasa ematen diguna?

Ipuñak, munduko errazetan bezela, ez dute muga berezirik, ez len ta ez orain; inguru batzuetan sortuak edo indartuak ere, erriz-erri zabaltzen dira, neurriz ta denboraz, urrutian lausoturik galdu artean. Esaera batek dio: gezurra esan nuan mendian; ni baño lenago zan errian. Ori bedori da ipuñekin gertatzen dana.

Sarri, tokiz aldatuaz, ipuñak ere zerbait aldatzen dira. Barandiaran'ek estudiatu duanez (1), ori jasotzen da Euskalerriko askokin. Adibidez: Erensuzea-

(1) "Eusko-Folklore" (Materiales y Cuestionarios), MUNIBE, tomo VI. 286 orrialdean. Grupo de Ciencias Naturales Aranzadi. Donostia, 1954.

ren ipuñak, Europa'tik aparte, Persia, Japon, Afrika erdi-aldean ta Canada'n billatzen dira; Basojauna, aintziñako Greziaz gañera, Estonia, Finlandia, Laponia, Noruega ta abar.

Caro Baroja'k (2), Euskalerriko Tartalo ta Basojaun jainkokien gertaerak ber-berak, erri-aoz jasoak, belendarren Polifemo'ren bezela arkitu izan ditu; ta Bera-Bidasoa'ko lamiñen azalpen batean Ulises' ena.

Orregaitik, irakurle, emen arkituko dituzun askori, lenago beste nunbait entzun edo irakurritakoen antza artuko diozu. Batez ere Azkue'n "Euskalerriren Yakintza" liburu ederretan edo Barandiaran'en "Eusko-Folklore" orrietan baña ez emengoak bezin txukun adierazirik. Aiek erria mintzatzen dan bezelaxe jasoak dituztelako. Ta ipuin auek, egilleak berak zuzenki jasoak izanarren, apainduak dituzu, batez ere umeentzako eran. Badira emen Euskalerritik kanporakoak ere, ta auek beren iturburuak aipatuaz arkituko dituzu.

Gure amona zanak kontatzen zizkigun ipuñak, nork esan, geroago Grimm anaienetan billatu bear genituanik? Zerbait aldatuak baña funtsez berdiñak. Jakiña, Grimm anaiak ere erri-ipuñetan dituzte beren oñarriak. Gure amonak etzekian Grimm anaien berririk; bere gurasoegandik aoz-ao jasoak zituan. Ta, aoz-ao ez-zez, idatzitakoekin ere beste orren-

(2) "Algunos mitos españoles y otros ensayos", (Segunda edición), Editora Nacional. Madrid, 1944.

beste gertatu izan da, ta mallaz-malla billatzen dira Esopo'renak, ez gure anzoko Plazentzian bakarrik, baizik Fedro, La Fontaine, Iriarte ta Samaniego'n alegietan ere, ta auenak Bizenta Mogel, Iturriaga ta beste euskal idazle batzuetan.

Gregorio Muxika'k Fernando amezketarran ipuñak bildu baño lenagotik ere, gure erriko zaarrak diotenez, aren asko ta asko Plazentzia'kotzat zabalduak omen ziran. Berriz, Plazentzia'kotzat, Esopo'renak ere berdin jasotzen dira. Orrela zabaltzen da, azken gabe, ipuñen katea. Guzti auek jartzen ditut iñork ez dedin artu plajio susmorik.

Azpeitia'tar Julene'renak erria zuzenki dute iturburutzat, ta bere eskuz eztiki apainduak dira. Batez ere, aurrentzako idatziak. Julene'k bere bizi guzia aurren maixtra igaro du, ta, bere ipuin auetatik konaturatuko geran bezela, ongi ezagutzen du umeen mentalidadea. Euskera erreza du, batez ere umeentzako bezelakoa (baita nagusi askok ejenplutzat artzeko bezelakoa ere), apaltasunez egiñak baña bizi-biziak.

Erri-miñez, 1949'tik 1952'ra bitartean idatziak dira Burgo'sen maixtra zegoala. Ta, 1954'an, Euskaltzaindiak antolatu zuan ipuin sariketan bigarren-go gelditu zan. Lenengokoa Aita Felix Bilbao'ren "Ipuin-Barreka" izan zan. Bata bezin bestea ononak dira, gure artean idatzi ezdiran bezelakoak, batez ere euskeraren aldetik. Bilbao'rena, bizkaieraz degu. Etxeita ta Kirikiño'kin Bizkaiko idazleak erdutzat artuko al dute. Mundu onetan biziak geien

balio duala egia bada, berdin esan genezake literatura izkuntzagaitik ere.

Julene'n gatza umeak zaletzekoa da. Bere moldeak orain baño lenagotik zuen euskal literaturan leku berezia. Maiz irakurri ditugu bere idazkiak "Arritokieta" izen-ordezkoakin, ta 1959'an Biarritz'ko Eusko Kulturaren Alde alkarteak antolatutako aurrentzako ipuin sariketan bigarren gelditu zan, "Goizeko izarra" ipuin politarekin (3); ta aurrerago berriz, Euskaltzaindiak eratuta, Azkue'n zuzendaritzan, 1935'ean lenbiziko saria eraman zuan "Osa-suna, merketza ta yanaritza" liburuakin.

Bere azkenengo lana Bilbo'n argitaratu dan "Azeri jauna" da; lau ipuindun liburuxka bat. Azpeitia' renak izanarren, bere izen gabe argitaratu dira "Karmel" en ardurapean.

Urri dira euskeraz "Amandriaren altzoan" bezin liburu onak aurrentzat. Geiago esango nuke: oraindik zentzunera sartzeke dauden umeentzat ere euskera traketz ta baldarrean egindako liburuak ikusten ditugula, pedagogiaren funtsik gabe. Nagusiak ere iruntsi eziñiko liburuak dituzte gure aurrak. Emengo garbikeriak ez du akaburik.

Ipuin kontuan beintzat, Julene'k bete digu utsune aundi bat, orain, Gipuzkoako umeak badute nun

(3) "Goizeko izarra" ezta liburu onetako ipuin berbera, bertako beste batzuekin antolatua baizik. Ikusi, "Euzko-Gogoa", 1-2 zenbakian 61'garren orrialdea. Biarritz, 1959.

ase. Aurrentzat ez-ezik, nagusientzat ere "Amandriaren altzoan" izango da liburu au, bere oroitzapenen berbirtzalle izango dalako.

Erdu, irakurle maite; sar zaitetz ta ixeri zaitetz amonaren altzo gozoan.

J. San Martín

Eibar'en, jorrallaren 19'an. 1961.